

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 14(1) (2024)

ISSN 2657-8549

DOI 10.24917/26578549.14.1.2

Przemysław Mazur

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 000-0003-0025-9410

Rosyjski pivot na Globalne Południe. Konsekwentna strategia czy brak alternatywy?

Russian Pivot to the Global South. Consistent strategy or no alternative?

Abstrakt

Artykuł ma na celu analizę polityki Federacji Rosyjskiej w stosunku do Globalnego Południa, zwłaszcza po inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, i odpowiedzieć na pytania: czy Rosja faktycznie zintensyfikowała swoją politykę w tym kierunku i czy jest to polityka spójna, konsekwentna oraz wynikająca z założeń doktrynalnych czy też jest konsekwencją izolacji i szukania balansu w relacjach z Zachodem i Chinami? W tym celu dokonano przeglądu wypowiedzi polityków rosyjskich, ale też weryfikacji na poziomie empirycznym. Po pierwsze, poprzez analizę faktycznie podejmowanych działań Rosji. Po drugie, posłużono się weryfikacją poprzez analizę głosowań przeprowadzonych podczas obrad Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawach dotyczących konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

Słowa kluczowe: Rosja, Globalne Południe, Zachód, Chiny, system wielobiegunowy

Abstract

The article aims to analyze the policy of the Russian Federation towards the Global South, especially after the invasion of Ukraine on February 24, 2022. In particular, it is intended to answer the question whether Russia has actually intensified its policy in this direction and whether it is a coherent, consistent policy resulting from doctrinal assumptions, or whether it is a consequence of isolation and seeking balance in relations with the West and China? For this purpose, the statements of Russian politicians were reviewed, but also verified at the empirical level. First, by analyzing Russia's actual actions. Secondly, verification was used by analyzing votes taken during the UN General Assembly on matters relating to the Russian-Ukrainian conflict.

Keywords: Russia, Global South, West, China, multipolar system

Wstęp

Tytułowy „pivot” jest nawiązaniem do artykułu Hilary Clinton¹, w którym ogłosiła „zwrot” ku Azji, czyli nową strategię „Stulecia Ameryki na Pacyfiku”. Objął on całe podejście rządu USA do polityki zagranicznej – od czasów urzędowania Billa Clintona do drugiej kadencji Baracka Obamy. Jej komponenty miały charakter dyplomatyczny, gospodarczy i wojskowy. Była świadomym wyborem, mającym na celu utrzymanie przez Stany Zjednoczone statusu światowego mocarstwa, przede wszystkim kosztem powstrzymania ambicji Chin. Celem artykułu jest analiza polityki Federacji Rosyjskiej w stosunku do Globalnego Południa, zwłaszcza po 24 lutego 2022 r. W tym celu dokonano przeglądu wypowiedzi polityków rosyjskich, ale też ich weryfikacji na poziomie empirycznym. Po pierwsze, poprzez analizę faktycznie podejmowanych działań przez Rosję. Po drugie, posłużono się weryfikacją poprzez analizę głosowań przeprowadzonych podczas obrad Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawach dotyczących konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

Globalne Południe

Termin „Globalne Południe” po raz pierwszy użył w 1969 r. Carl Oglesby, redaktor liberalnego magazynu „Catholic Commonwealth”. W specjalnym numerze poświęconym wojnie w Wietnamie stwierdził, że „wieki dominacji Stanów Zjednoczonych nad globalnym południem [...] dokonały konwergencji [...] tworząc nieznośny porządek społeczny”². Według niego świat podzielił się na dwie strefy: północną dominującą i południową podlegającą wielopłaszczyznowej kolonizacji poprzez, po pierwsze, amalgamacje, a po drugie – podporządkowanie. W epoce zimnej wojny alternatywne terminy, takie jak „Trzeci Świat”, „kraje rozwijające się”, „słabo rozwinięte” itp., były bardziej powszechne, wpasowując się w sztywno hierarchiczny, dwubiegunowy system międzynarodowy. Zachodni badacze uznali, że wybrzmiewa w nich neokolonialny wydźwięk, swoisty westernocentryzm, że w sposób dorozumiany piętnowały one kraje peryferyjne, gospodarczo i instytucjonalnie wrażliwe na początkowych etapach industrializacji. Z politycznego punktu widzenia narody te często były przedstawiane jako niesprzymierzone ani z zachodnim biegunem strategicznym, na którego czele stoją Stany Zjednoczone, ani ze wschodnim, reprezentowanym przez ZSRR i Chiny. Co więcej, elity tych licznych państw postkolonialnych czuły się pokrzywdzone w stosunkach międzynarodowych, głęboko wierząc, że ustanowiony po II wojnie światowej porządek jałtańsko-poczdamski został im narzucony w momencie słabości, gdy uzyskiwały niepodległość.

Termin „Globalne Południe” wrócił do agendy międzynarodowej w 2004 roku za sprawą ONZ³. Przyznano, że podział opiera się na fakcie, że wszystkie uprzemysłow-

¹ H. Clinton (2011). *America's Pacific Century*. <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> [dostęp: 28.05.2024].

² C. Oglesby (1969). *Vietnamism has failed. The revolution can only be mauled, not defeated*. „Commonwealth”, s. 90.

³ United Nations Development Programme (2004). *Forging A Global South. United Nations Day For South-South Cooperation*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/>

wione kraje świata (z wyjątkiem Australii i Nowej Zelandii) leżą na północ od krajów rozwijających się. Podkreślono, że chociaż kraje rozwijające się różnią się od siebie pod względem gospodarczym, społecznym i politycznym, to wszystkie one mają wspólny zestaw słabych punktów i wyzwań.

Doktryna Primakowa

Politykę zagraniczną nowo powstałej Federacji Rosyjskiej prowadził Andriej Kozyriew, konstytuując koncepcję tzw. atlantyzmu⁴. Nadała ona priorytet postępowi gospodarczemu i stabilizacji demokratycznej nad bezpieczeństwem narodowym i polityką zagraniczną. W tej drugiej dziedzinie podkreślała rozwój konsensusu elit wokół zasadniczej kwestii „bliskiej zagranicy” i kładła nacisk na rozwój stosunków kooperacyjnych z Zachodem, a zwłaszcza ze Stanami Zjednoczonymi⁵. Uznano, że jedną z przyczyn upadku ZSRR była niewydolna gospodarka i zacofanie technologiczne, teraz Rosja miała stać się elementem pewnego światowego systemu, któremu przewodziły USA.

Elity rosyjskie nie potrafiły jednak zaakceptować hegemonii Stanów Zjednoczonych i myśli o podporządkowaniu się. Takie antyzachodnie nastroje wywołała wojna w Zatoce Perskiej, ale przede wszystkim w byłej Jugosławii (1995–96) i niekorzystne rozwiązanie dla tradycyjnego sojusznika – prawosławnej Serbii. Jeszcze bardziej bolesna dla jej elit była interwencja w Kosowie (1999), pokazująca słabość Rosji i bezkarność USA.

W grudniu 1995 r. nowym ministrem spraw zagranicznych został Jewgienij Primakow, szef Służby Wywiadu Zagranicznego, czyli dawnego KGB. Jego priorytetem było przywrócenie statusu mocarstwa, a jednocześnie dążenie do równego, wzajemnie korzystnego partnerstwa z Zachodem.

W maju 1997 r. przyjęto *Koncepcję bezpieczeństwa narodowego*⁶. Jej podstawowym założeniem było przeorganizowanie ładu światowego z hegemonii USA na „świat wielobiegunowy”, w którym Rosja ma pełnić rolę niezależnego ośrodka władzy i wpływów, cieszącego się zróżnicowanymi i wielorakimi kontaktami i partnerstwami z innymi mocarstwami światowymi. Rosja powinna działać zgodnie z własnymi interesami i nawiązywać współpracę z innymi aktorami tam, gdzie są również ich interesy. Doktryna była mocno realistyczna, nie była ani sentymentalistyczna, ani też „romantycznym okcydentalizmem” Kozyriewa. Primakow zdawał sobie sprawę ze słabości Rosji, zwłaszcza finansowych, znał też mocne strony, jak choćby zasoby naturalne, wiedzę o świecie oraz potencjał nuklearny.

migration/cn/UNDP-CH-PR-Publications-UNDay-for-South-South-Cooperation.pdf [dostęp: 28.05.2024].

⁴ J. Potulski (2010). *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk, s. 64–65.

⁵ A.P. Tsygankov (2019). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Rowman & Littlefield Publishers. Lanham, s. 5.

⁶ Концепция национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 17 декабря 1997 г. № 1300, „Дипломатический Вестник” 1998, nr 2, s. 3–18.

Primakow chciał powstania swoistego bloku euroazjatyckiego, który mógłby okazać się przeciwwagą dla USA. W jego skład wchodzić miały Chiny, Indie, Rosja wraz z całą przestrzenią postsowiecką i ewentualnie Iran. Jego koncepcja zaczęła być nazywana umownie Doktryną Primakowa i zasadniczo zawierała się w trzech punktach:

1. Odzyskanie wpływów w obszarze poradzieckim i stopniowe rozszerzanie wpływów na obszary Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu.
2. Zahamowanie ekspansji NATO na wschód i podejmowanie działań na rzecz osłabienia NATO i innych struktur zachodnich, głównie przez rozgrywanie wewnętrznych animozji i partykularnych interesów.
3. Strategiczna współpraca z Chinami i Indiami, gdzie Rosja miała być pewnym łącznikiem i moderatorem⁷.

W rezultacie oznaczało to przeorganizowanie rzeczywistości międzynarodowej i ewolucję w kierunku koncertu mocarstw, polegającego na równoważeniu się sił i w utworzeniu pewnych nienaruszalnych stref wpływów każdego gracza. Rosja zakładała powstanie też stref buforowych, było to niezbędne chociażby ze względu na jej słabość militarną w zakresie broni konwencjonalnej. Zatem państwa takie jak Polska czy te z Kaukazu Południowego, jeśli nie miałyby być w rosyjskim obozie, to przynajmniej miały być neutralne, tak by ewentualne walki, w tym z wykorzystaniem broni nuklearnej, nie toczyły na swojej ziemi. Było to też zapewne podyktowane koncepcją Wadima Cymburskiego, twórcy metafory „Rosji Wyspy”, którą od pozostałych czterech wysp cywilizacyjnych dzielił tzw. Wielki Limitrof⁸.

Władimir Putin po przejęciu władzy potwierdził założenia koncepcji Primakowa zwłaszcza w nowej doktrynie z 2000 r.⁹, jedyną istotną modyfikacją było zwrócenie uwagi na niebezpieczeństwo ruchów separatystycznych i terroryzmu, w tym tego motywowanego religijnie. Było to oczywiste, właśnie rozpętał wojnę w Czeczenii, ale przede wszystkim okazało się to świetnym narzędziem. Sergiej Ławrow potwierdził, że polityka Rosji za czasów Putina była kontynuacją zwłaszcza zacieśniania współpracy w trójstronnym formacie Rosji, Indii i Chin (RIC), co zapoczątkowało powstanie grupy BRICS¹⁰. Konfrontacyjna polityka Putina nie została jednak dobrze rozpoznana, zwłaszcza na Zachodzie. Andrei P. Tsygankov, uważany za jednego z większych autorytetów w sprawie Rosji, uważał, że Priamkow przez swoją koncepcję balansu sił kontynuował raczej politykę Breżniewa, a Putin był pragmatykiem, w pewnym stopniu

⁷ E. Rumer (2019). *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*. <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> [dostęp: 28.05.2024]; T. Rydelek. *Doktryna Primakowa a Bliski Wschód*. <https://abhaseed.org/publications/doktryna-primakowa-a-bliski-wschod-t-rydelek/> [dostęp: 28.05.2024].

⁸ J. Czachor (2010). *Współczesna geopolityka rosyjska. Koncepcja Wadima Cymburskiego*. „Wrocławski Przegląd Międzynarodowy” nr 1, s. 39–51.

⁹ Указ Президента РФ № 24 от 10.01.2000 „О Концепции национальной безопасности Российской Федерации”, <https://base.garant.ru/12117978/> [dostęp: 28.05.2024].

¹⁰ Tass (2014, 28 października). *Lavrov predicts historians may coin new term: the Primakov Doctrine*. <https://tass.com/russia/756973> [dostęp: 28.05.2024].

za Chruszczowem¹¹. W rzeczywistości jednak kontynuował on koncepcję Primakowa, z tym że teraz miał ku temu narzędzia.

Primakow uważał, że zwłaszcza Bliski Wschód jest strategicznie ważnym elementem, swoistym oknem Rosji na świat, ten na południe od niej. Dlatego też Putin bardzo szybko zaczął podkreślać, że nie jest zainteresowany „zderzeniem cywilizacji”, wręcz przeciwnie – szybko nawiązał współpracę z Iranem czy palestyńskim Hamasem, pojawiał się politycznie w przestrzeniach, w których Amerykanie nie mogli ze względu na swoją politykę, a dokładniej błędy. Przykładowo: w marcu 2008 r. w liście do uczestników konferencji Organizacji Współpracy Islamskiej (OIC) w Senegalii Putin stwierdził, że „głębsze stosunki przyjaźni i współpraca ze światem islamskim jest strategicznym kursem Rosji” i że „podzielamy obawy dotyczące niebezpieczeństwa podziału świata liniami religijnych i cywilizacyjnych granic”. Inni urzędnicy przedstawiali Rosję jako kraj „który leży na styku Europy i Azji i jest naturalnym krajem-mostem międzycywilizacyjnym”¹².

Powrót Władimira Putina na stanowisko prezydenta Rosji w marcu 2012 r. i zwrot na Wschód

Tuż po przejęciu władzy po Dmitriju Miedwiediewie, Putin postanowił odzyskać uznanie Zachodu poprzez pokazanie swojej siły i tego, co sam definiował jako „znaczenie geopolityczne”¹³. Na kierunku zachodnim Rosja pozostała zaangażowana w asertywną politykę zagraniczną i przeniosła ją na nowy poziom, demonstrując zdolność do projekcji siły na innych kontynentach. Wyraziła swój sprzeciw wobec budowy w Europie (The European Phased Adaptive Approach) Systemu Obrony Przeciwrakietowej (Missile Defense System – MDS) i nawet na chwilę zgodziła się na „reset” z USA¹⁴, a z drugiej strony np. udzieliła schronienia w czerwcu 2013 r. zbiegłemu pracownikowi National Security Agency (NSA) Edwardowi Snowdenowi. Zachodni przywódcy byli coraz bardziej zaniepokojeni deklaracjami budowy regionu euroazjatyckiego – unii od Władywostoku do Lizbony¹⁵. Wreszcie rosły nieporozumienia związane z sytuacją w Syrii. Przełomowym okazał się rok 2014, rosyjska inwazja na Ukrainę oznaczała odrzucenie Zachodu jako partnera. Od 2015 r. Rosja była już oficjalnie obecna w Syrii.

¹¹ A.P. Tsygankov (2019). Dz. cyt., s. 9.

¹² Tamże, s. 190.

¹³ The Kremlin (2012, 12 grudnia). *Putin's Annual Address to the Federal Assembly, Moscow*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/17118> [dostęp: 28.05.2024].

¹⁴ R. Sakwa (2017). *Russia against the Rest: The Post-Cold War Crisis of World Order*. Cambridge University Press. Cambridge, s. 92.

¹⁵ W. Putin (2010, 25 listopada). *Von Lissabon bis Wladiwostok*. <https://www.sued-deutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908> [dostęp: 28.05.2024]; P. Mazur (2017). *Historia w służbie polityki – wykorzystanie polityki historycznej do legitymizacji rosyjskiej agresji na Ukrainę*. W: R. Sapeńko, P. Pochyły (red.). *Wojna, pokój: humanistyka wobec wyzwań współczesności*. Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra, s. 638.

Nowo odkryta niezachodnia tożsamość Rosji wymuszała potrzebę rozwijania stosunków z nie-Zachodem. Już w 2012 r. Putin zgłosił konieczność uzyskania „nowej równowagi sił gospodarczych, cywilizacyjnych i militarnych” w polityce globalnej¹⁶. Zgodnie z takim światopoglądem pracował nad wzmacnianiem stosunków Rosji z Chinami, Iranem i Indiami, a platformami były BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny i Republika Południowej Afryki) oraz Szanghajska Organizacja Współpracy (SCO)¹⁷. Z czasem ta polityka zaczęła być nazywana rosyjskim zwrotem na Wschód (*pivot to the East*), a oficjalnie została ogłoszona w przemówieniu Putina w grudniu 2012 roku¹⁸. Wcześniej taki kierunek już zaznaczył Miedwiediew, 2 lipca 2010 r. w Chabarowsku. Zlecił przygotowanie „kompleksowego programu działania [w celu] umocnienia pozycji w regionie Azji i Pacyfiku”. Kilka dni później szef fundacji Russkij Mir Wiaczesław Nikonow przedstawił, opracowaną przez Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych (MGIMO), *Strategię Rosji w regionie Azji i Pacyfiku*, w której postulowano przekształcenie Rosji w państwo „europejsko-pacyficzne”¹⁹.

Polityka Putina szczególnie była korzystna dla Chin i ich koncepcji rozwoju. W coraz większym stopniu realizowały swoje ambicje gospodarcze, zapraszając byłe republiki radzieckie do przyłączenia się do projektu zw. Nowym Jedwabnym Szlakiem, elementu tzw. Chińskiego Marzenia²⁰. W tym schemacie Putinowska Unia Eurazjatycka stałaby się integralną częścią układu gospodarczego i logistycznego postulowanego przez Chiny. W dniu 8 maja 2015 r. podczas wizyty prezydenta Xi Jinpinga w Moskwie podpisano porozumienie w sprawie współpracy Unii Eurazjatyckiej i Jedwabnego Szlaku²¹.

Projekt miał stanowić alternatywę dla liberalnego Zachodu, a zwłaszcza USA i Unii Europejskiej. Chociaż chiński system wartości różni się od rosyjskiego, to części tych dwóch systemów mogą być kompatybilne, zwłaszcza w odniesieniu do systemu zachodniego²². Niemniej trudno zgodzić się z opiniami, jakoby chińska aktywność w tym regionie, zwłaszcza w Azji Centralnej, odbywała się przy całkowitym zadowoleniu Rosji. O ile broni przed wpływami USA, daje możliwość współpracy gospodarczej łącznie z eksportem surowców, co stanowi alternatywę dla zachodniego klienta, to wzmacnia też Chiny mające większe ambicje gospodarcze i potencjał technologiczny. Innymi słowy, może sprowadzać Rosję do roli junior partnera.

¹⁶ *Putin's Annual Address to the Federal Assembly*. Dz. cyt.

¹⁷ A. Lukin (2017). *Pivot to Asia: Russia's Foreign Policy Enters the 21st Century*. United Service Institution of India. New Delhi, s. 54–55.

¹⁸ *Putin's Annual Address to the Federal Assembly*. Dz. cyt.

¹⁹ W. Rodkiewicz (2014). *Zwrot na Wschód. Ułomna dywersyfikacja rosyjskiej polityki zagranicznej*. Ośrodek Studiów Wschodnich. Warszawa, s. 8.

²⁰ Więcej: A. Amighini (red.). (2016). *China Dream: Still Coming True?*. Italian Institute for International Political Studies (ISPI). Milan.

²¹ BBC (2015, 8 maja). *Россия и Китай подписали договор о "Шелковом пути"*. https://www.bbc.com/russian/rolling_news/2015/05/150508_rn_china_putin_jingping_silk_route [dostęp: 28.05.2024].

²² G. Rozman (2014). *The Sino-Russian Challenge to the World Order: National Identities, Bilateral Relations, and East versus West in the 2010s*. Stanford University Press. Stanford, CA.

Dzięki sukcesom militarnym w Syrii i zaangażowaniu w negocjacje dotyczące tego państwa z aktorami na Bliskim Wschodzie, Rosja wręcz zacieśniła swoje więzi z czołowymi krytykami Baszszara al-Asada, takimi jak Arabia Saudyjska, Turcja i Egipt. W październiku 2017 r. król Arabii Saudyjskiej Salman odwiedził Rosję, aby kontynuować wcześniejsze działania mające na celu ograniczenia wydobycie ropy naftowej, czyli zwiększenia jej ceny. Współpraca Rosji z Organizacją Krajów Eksportujących Ropę Naftową (Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC) była kluczowym wyzwaniem w kontekście dochodów państwa. Rosja nie tylko podpisała porozumienia gospodarcze i wojskowe, ale też zasygnalizowała nowe polityczne zrozumienie realiów regionu²³. Putin udał się także do Teheranu²⁴, aby rozmawiać m.in. o koncepcji budowy korytarza gospodarczego do Morza Arabskiego i Oceanu Indyjskiego. Miało to zmniejszyć koszty transportu towarów z Bliskiego Wschodu, Indii i innych krajów Azji Południowej, czyli uzupełniać zatem koncepcję chińską, ale trochę na własnych warunkach²⁵. Chociaż Turcja pozostała trudnym partnerem, Rosja postanowiła rozwijać relacje i negocjować ewentualną budowę dodatkowych gazociągów przez terytorium Turcji na rynki europejskie (tzw. TurkiStream)²⁶, a nawet ta pierwsza zakupiła rosyjski system przeciwlotniczy S-400 ku konsternacji partnerów z NATO²⁷.

Ważnym partnerem okazał się Egipt. W listopadzie 2013 r. do Kairu przyleciał minister obrony Siergiej Szojgu, rewizytę 9–10 lutego 2014 r. w Moskwie odbył Abd al-Fattah el-Sisi, przyszły prezydent, a wówczas jeszcze minister obrony. 28 lutego 2015 r. doszło z kolei do wizyty Putina w Kairze²⁸.

Doktryna Primakowa przewidywała jeszcze jednego ważnego gracza, były nim Indie. Współpraca z tym państwem układała się bardzo dobrze, Rosja znalazła tam klienta dla swojego przemysłu zbrojeniowego i potencjalny równoważnik dla Chin, które zaczęły dominować w relacjach z Rosją. Dla Indii z kolei była to alternatywa zwłaszcza wobec protekcyjnej polityki USA. Te relacje zaczęły jednak komplikować się, po pierwsze obrót handlowy nie był imponujący, po drugie jakość sprzętu wojskowego

²³ P. Sasnal (2017, 6 października). *Komentarz PISM: Wizyta króla Arabii Saudyjskiej w Rosji*. https://www.pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_Wizyta_kr_la_Arabii_Saudyjskiej_w_Rosji [dostęp: 28.05.2024].

²⁴ TVN24 (2015, 23 listopada). *Putin spotka się z sojusznikiem. Syria i ropa głównymi tematami*. <https://tvn24.pl/swiat/iran-putin-z-wizyta-chamenei-i-rowhani-spotkaja-sie-z-rosjaninem-ra596786-ls3318700> [dostęp: 28.05.2024].

²⁵ K. Truevtzev (2015, 2 listopada). *Russia-Azerbaijan-Iran: Contours of Trilateral Strategy*. <https://valdaicclub.com/a/highlights/russia-azerbaijan-iran-contours/> [dostęp: 28.05.2024].

²⁶ J. Misiągiewicz (2019). *Projekt gazociągu Turkish Stream – implikacje dla współpracy Rosji i Turcji*. „Teka of Political Science and International Relations”, 14/2, s. 89–100.

²⁷ K. Strachota, A. Wilk (2019, 12 czerwca). *S-400 dla Turcji. Eskalacja kryzysu w stosunkach turecko-amerykańskich*. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2019-06-12/s-400-dla-turcji-eskalacja-kryzysu-w-stosunkach-turecko> [dostęp: 28.05.2024].

²⁸ J. Diec (2015). *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Tom 1 Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, s. 234.

była, delikatnie ujmując, niesatysfakcjonująca²⁹. Wreszcie głównym problemem były relacje z Chinami, postrzeganymi przez Indie jako zagrożenie, do tego Rosja zaczęła współpracę z Pakistanem. W rezultacie Indie rozpoczęły balans w relacjach, m.in. w 2017 r. wchodząc w format Czterostronnego Dialogu Bezpieczeństwa (tzw. Quad)³⁰.

Sytuacja była na tyle trudna, że Rosjanie poczynili starania w celu „resetu” relacji, skutkowało to choćby nowymi kontraktami na produkcję karabinków AK 203³¹, a nawet zakontraktowano system S-400, podobnie jak z Chinami. Po lutym 2022 r. relacje jeszcze bardziej się poprawiły, Indie nie zamierzały krytykować Rosji, a nawet skorzystać na taniejących surowcach. W okresie od kwietnia 2022 r. do kwietnia 2023 r. obrót między państwami zwiększył się 2,5-krotnie, osiągając wartość prawie 50 mld dolarów. Udział rosyjskiej ropy w indyjskim imporcie wzrósł z 0,2% przed lutym 2022 r. do 45% w czerwcu 2023 r., osiągając poziom ok. 2,2 mln baryłek na dobę³². Niemniej ta sama wojna bardzo zbliżyła Rosję z Chinami, a to oraz znów niedomagania rosyjskiego przemysłu zbrojeniowego³³ przekreśliły dalszą intensyfikację współpracy Indii z Rosją na poziomie strategicznym.

Te działania znalazły też swoje usankcjonowanie w rosyjskiej doktrynie, przykładowo w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego* z 2021 r. czytamy, że priorytetami są:

„7) rozwój stosunków wszechstronnego partnerstwa i interakcji strategicznej z Chińską Republiką Ludową, szczególnie uprzywilejowanego partnerstwa strategicznego z Republiką Indii, w tym w celu stworzenia w regionie Azji i Pacyfiku niezawodnych mechanizmów zapewniających stabilność i bezpieczeństwo regionalne podstawa niewyrównana;

8) pogłębianie wielodyscyplinarnej współpracy z zagranicą w formatach Szanghajskiej Organizacji Współpracy i BRICS, wzmacnianie funkcjonalnych i instytucjonalnych podstaw interakcji w ramach RIC (Rosja, Indie, Chiny);

9) wspieranie rozwoju integracji regionalnej i subregionalnej w ramach wielostronnych instytucji międzynarodowych, platform dialogu, stowarzyszeń regionalnych, w tym w regionie Azji i Pacyfiku, Ameryki Łacińskiej i Afryki”³⁴.

²⁹ Choćby przypadek lotniskowca INS Vikramaditya przebudowanego z radzieckiego krążownika lotniczego projektu 11434.

³⁰ P. Kugiel (2021, 16 marca). *Szczyt formatu Quad – potwierdzenie kluczowej roli w Indo-Pacyfiku*. https://pism.pl/publikacje/Szczyt_formatu_Quad__potwierdzenie_kluczowej_rol_i_w_IndoPacyfiku [dostęp: 28.05.2024]; D. Zdziech (2018). *QUAD–Australia. Nowe otwarcie*. „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 4, s. 221–239.

³¹ Rzeczpospolita (2019, 4 marca). *W Indiach otwarto fabrykę „kalasznikowów”*. <https://radar.rp.pl/rosja/art17488591-w-indiach-otwarto-fabryke-kalasznikowow> [dostęp: 28.05.2024].

³² W. Rodkiewicz (2023, 10 sierpnia). *Zmierzch rosyjsko-indyjskiego partnerstwa strategicznego*. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-08-10/zmierzch-rosyjsko-indyjskiego-partnerstwa-strategicznego#_ftn9 [dostęp: 28.05.2024].

³³ A. Świerkowski (2024, 30 kwietnia). *Rosyjskie S-400 dla Indii z kolejnym opóźnieniem*. <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosyjskie-s-400-dla-indii-z-kolejnym-opoznieniem> [dostęp: 28.05.2024].

³⁴ Указ Президента РФ № 400 от 2.07.2021 „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”, <https://base.garant.ru/401425792/> [dostęp: 28.05.2024].

Rosja i nie-Zachód – budowanie relacji z Globalnym Południem

W swoim przemówieniu na Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium dnia 18 lutego 2017 r. Siergiej Ławrow argumentował, że „ludzkość stoi dziś na rozdrożu. Historyczna era, którą można nazwać porządkiem postzimnowojennym, dobiegła końca. Jej głównym skutkiem, jak widzimy, była całkowita niezdolność instytucji zimnej wojny do przystosowania się do nowej rzeczywistości. Świat nie stał się ani »zachodniocentryczny«, ani bezpieczniejszym i stabilniejszym miejscem. Widać to wyraźnie w skutkach »demokratyzacji« na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, ale także w innych miejscach [...] Kategorycznie odrzucamy zarzuty tych, którzy oskarżają Rosję i nowe centra globalnych wpływów o próbę podważenia tzw. liberalnego porządku świata. Ten globalny model był zaprogramowany na kryzys już w momencie, gdy ta wizja globalizacji gospodarczej i politycznej była pomyślana przede wszystkim jako instrument zapewniający rozwój elitarnego klubu krajów i jego dominację nad wszystkimi innymi. Oczywiście jest, że taki system nie może trwać wiecznie. Liderzy mający poczucie odpowiedzialności muszą teraz dokonać wyboru. Mam nadzieję, że wybór ten zostanie dokonany na rzecz budowy demokratycznego i sprawiedliwego porządku świata, jeśli tak wolicie, postzachodniego porządku świata...”³⁵.

Wybór, przed którym stoją wspomniani przez niego liderzy, musi prowadzić do podziału na świat USA i sojuszników z jednej strony a Rosji z Chinami i ich sojusznikami z drugiej. Konfrontacja pomiędzy obydwojma porządkami narzuci hierarchię wewnątrz bloków i tym samym pojawia się niebezpieczeństwo marginalizacji Rosji i UE w taki sposób, że przekształcają się w junior partnerów odpowiednio Chin i USA. Rosja, zdając sobie sprawę ze swoich słabości technicznych, ekonomicznych, demograficznych w stosunku do Zachodu i Chin, musi budować przestrzeń, która zbalansuje przewagę zarówno „wrogiego bloku”, jak i sojusznika – Chin.

Putin przypomniał kiedyś zdanie Aleksandra III, że „Rosja ma tylko dwóch sojuszników: swoją armię i flotę”³⁶, tym narzędziem chce przede wszystkim budować tę przestrzeń.

W artykule z 2015 r. Walerii Gierasimow, szef Sztabu Generalnego Rosji, argumentował, że lekcją z arabskiej wiosny było to, że zasady wojny się zmieniły i że nawet stabilne państwa o istotnym potencjale militarnym stały się ofiarami obcej interwencji i podążały w kierunku stanu państwa upadłego, konfliktu domowego i katastrofy humanitarnej. Zmiana reżimu może zostać osiągnięta poprzez stosowanie metod cywilnych, takich jak propaganda, finansowanie i szkolenie protestów społecznych, grup przestępczych oraz kampanii informacyjnych mających na celu dyskredytację przeciwnika³⁷. Rosja zatem miała propozycję dla swoich sojuszników – pomocy przed „kolorowymi rewolucjami”, a tym samym swój projekt rozwoju: utrzymania władzy establishmentu

³⁵ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2017, 18 lutego). *Foreign Minister Sergey Lavrov's address and answers to questions at the 53rd Munich Security Conference, Munich*. https://mid.ru/en/press_service/photos/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/1542580/ [dostęp: 28.05.2024].

³⁶ Y. Smityuk (2015, 16 kwietnia). 'Putin Agrees with Emperor that Russia's only Allies are Army and Navy'. TASS. <https://tass.com/russia/789866> [za:] R. Sakwa (2017), dz. cyt., s. 188.

³⁷ R. Sakwa (2017). Dz. cyt. s. 103.

kosztem globalizacji, liberalnej demokracji, praw człowieka, „zachodnich wynalazków” itp. Do tego posłużyć miały formacje paramilitarne w tym prywatne firmy wojskowe (*private military company* – PMC), jak Grupa Wagnera, dostawy broni, manipulacja w świecie wirtualnym (przetestowana w Wielkiej Brytanii przy referendum dotyczącym brexitu i podczas wyborów prezydenckich w USA), ewentualnie to, co jeszcze było ich kapitałem – tanie surowce i energia atomowa.

Rosyjski, nie Ruski Mir – budowanie strefy wpływów przez Rosję

Pewną weryfikacją dla skuteczności pozyskiwania sojuszników mogą być wyniki głosowań na forum ONZ. Oczywiście nie jest to do końca miarodajne, bo w dyplomacji nie zawsze wszystko jest powiedziane wprost, niemniej można prześledzić pewne trendy i na tej podstawie sprawdzić, kto oficjalnie popiera lub przynajmniej nie krytykuje Rosji. Do tego badania wybrano trzy pierwsze głosowania w sprawie agresji na Ukrainę³⁸. Taką pierwszą próbą było głosowanie wyrażające „ubolewanie” z powodu agresji Rosji na Ukrainę z 2 marca 2022³⁹. Przeciwno przyjęciu rezolucji głosowali: Białoruś, Erytrea, Korea Północna, Rosja (oczywiście) i Syria.

Wstrzymali się: Algieria, Angola, Armenia, Bangladesz, Boliwia, Burundi, Republika Środkowoafrykańska, Chiny, Kongo, Kuba, Salwador, Gwinea Równikowa, Indie, Iran, Irak, Kazachstan, Kirgistan, Laos, Madagaskar, Mali, Mongolia, Mozambik, Namibia, Nikaragua, Pakistan, Senegal, RPA, Sudan Południowy, Sri Lanka, Sudan, Tadżykistan, Tanzania, Uganda, Wietnam, Zimbabwe.

Dość istotne jest też, kto się nie pojawił: Azerbejdżan, Burkina Faso, Kamerun, Etiopia, Eswatini, Gwinea, Gwinea Bissau, Maroko, Togo, Turkmenistan, Uzbekistan, Wenezuela (co wynika z nałożonego zakazu głosowań).

W październiku 2022 r. doszło do głosowania na forum ONZ w sprawie potępienia aneksji tzw. Republik Ludowych Donieckiej, Ługańskiej i Chersońskiej⁴⁰. Za opowiedziały się 143 kraje, od głosu wstrzymało się 35, a pięć ją odrzuciło. Tym razem zabrakło głosów poparcia ze strony Erytrei, ale w obronie Rosji stanął Salwador. Do obozu potępiającego Rosję przeszły: Angola, Bangladesz, Irak, Madagaskar i Senegal. Państwami, które tym razem wstrzymały się, były: Erytrea, Eswatini, Etiopia (wcześniej nie głosowała), Honduras, Lesotho i Tajlandia. Wśród nieobecnych podczas głosowania były m.in.: Iran, Uzbekistan i Turkmenistan.

³⁸ Więcej: P. Mazur (2023). *Sam sobie sterem, żeglarzem, okrętem. O samotności Władimira Putina i jego Rosji*. „Nowa Europa Wschodnia” 2/2023, s. 64–74.

³⁹ EEAS (2022, 2 marca). *UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_and_en#:~:text=On%202%20March%2C%20the%20UN,and%20abide%20by%20international%20law [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁰ UN (2022, 12 października). *With 143 Votes in Favour, 5 Against, General Assembly Adopts Resolution Condemning Russian Federation's Annexation of Four Eastern Ukraine Regions*. <https://press.un.org/en/2022/ga12458.doc.htm> [dostęp: 28.05.2024].

Innym głosowaniem, które jest miarodajne, było to w sprawie zawieszenia Rosji w Radzie Praw Człowieka ONZ z kwietnia 2022⁴¹. Przeciwko były: Algieria, Białoruś, Boliwia, Burundi, Republika Środkowoafrykańska, Chiny, Kongo, Kuba, Korea Północna, Erytrea, Etiopia, Gabon, Iran, Kazachstan, Kirgistan, Laos, Mali, Nikaragua, Syria, Tadżykistan, Uzbekistan, Wietnam, Zimbabwe. W tym przypadku, gdzie głosowanie dotyczyło jakiejś wymiernej kwestii, część państw stanęła po stronie Rosji, w pewien sposób demaskując swoje sympatie. Do najważniejszych zaliczyć trzeba Chiny, Iran oraz państwa Azji Centralnej (Turkmenistan nie głosował i tym razem). Oczywiście głosowania w ONZ to nie zawsze sondaż sympatii, bo odbywają się w konkretnej sprawie, zatem to przeciwko przyjęciu wyników plebiscytu i aneksji może być podyktowane własnymi problemami z separatyzmem. Niemniej na podstawie tych głosowań może dokonać podziału na kilka grup ze względu na siłę poparcia i przyczyny. Te grupy umownie możemy nazwać: Jastrzębie, Pragmatycy, Wagnerowcy, Handlowcy, Więźniowie geopolityczni i BRISC.

Jastrzębie – państwa otwarcie popierające Rosję

(Białoruś, Erytrea, Korea Północna, Rosja, Syria, Salvador)

Łącznie 5 państw stanęło za Rosją, to mniej niż 3% wszystkich członków ONZ. W przypadku Białorusi było to oczywiste, to państwo udostępniło swoje terytorium do inwazji, tym samym stało się *de facto* stroną konfliktu. Korea Północna dostarcza broń do Rosji. Poparcie Syrii było formą spłacania długów przez al-Asada, ten utrzymał się przy władzy dzięki rosyjskiej interwencji w 2015 r.

Mniej oczywiste z pozoru są stanowiska Erytrei i Salvadora. Pierwsze państwo powstało dopiero w 1993 r. po secesji w Etiopii. Jest to jedno z najbardziej izolowanych państw Afryki, rządzone autorytarnie przez Isaiasa Afewerkiego. Było oskarżane o wspieranie piratów somalijskich, ale przede wszystkim łamanie praw człowieka. Ta izolacja została wykorzystana przez Rosję. W kwietniu 2018 r. Sewastopol i Massawa (Massawa) podpisały umowę o współpracy⁴². Rosja uzyskała uznanie swoich praw do tego pierwszego i zgodę na utworzenie bazy wojskowej w tym drugim, kluczowej dla zabezpieczenia szlaku morskiego przez Kanał Sueski, porównywalnej do tych posiadanych przez Zachód czy Chiny (w Dżibuti). Ponadto Rosja dostała prawo do eksportu potasu. Postawa Erytrei w kolejnych pracach ONZ uległa jednak złagodzeniu, wynikało to przede wszystkim z pragmatycznego podejścia tego państwa.

Drugim kazusem było zachowanie Salvadora, wyrażającego w dużej mierze stanowisko Ameryki Środkowej. Był to głos przede wszystkim przeciwko USA. Wynika to z krytyki tychże wobec zmian zachodzących w tym państwie. Prezydent Nayib Bukele postępuje zgodnie ze schematem stosowanym przez innych autorytarnych

⁴¹ UN, (2022, 7 kwietnia). *UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council*. <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782> [dostęp: 28.05.2024].

⁴² M. Plaut (2023, 18 stycznia). *Eritrea and Russia sign memorandum linking Russia's naval base with Massawa*. <https://martinplaut.com/2023/01/18/eritrea-and-russia-sign-memorandum-linking-russias-naval-base-with-massawa/> [dostęp: 28.05.2024].

przywódców w Ameryce Łacińskiej, niszczących instytucje państwowe tak, by utrzymać się przy władzy.

Pragmatycy – państwa niepotępiające Rosji licząc na korzyści

(Honduras, Laos, Lesotho, Nikaragua, Pakistan, Sri Lanka, Tajlandia)

Zachowanie części państw możemy traktować jako wykorzystanie okazji do zaznaczenia swojej podmiotowości przy jednoczesnym niepaleniu mostów w relacjach z Zachodem, Chinami i Rosją. Pierwsza grupa to państwa Ameryki Łacińskiej, nie wszystkie postąpiły tak radykalnie jak Salwador, ale wstrzymały się od głosu. Tak naprawdę było to raczej wywieranie presji na Stany Zjednoczone oraz skierowany do wewnątrz pokaz siły wobec USA i zerwanie z opinią marionetkowości. Bardziej skomplikowana jest polityka Nikaragui⁴³. Wraz z zaostrzaniem autorytaryzmu Daniela Ortegi intensywniej obecna jest tam Rosja. Od 2016 r. zaopatruje Nikaraguę w sprzęt wojskowy i infrastrukturę monitoringu satelitarnego. Oba kraje mają również dziesięcioletnią umowę na szkolenie sił rosyjskich w Nikaragui. Stany Zjednoczone obawiają się, że Rosja we współpracy z agentami wojskowymi z Kuby, Boliwii i Wenezueli rozszerza inwigilację w regionie. Sojusz Nikaragui z Rosją zbiegł się w czasie z przywróceniem stosunków dyplomatycznych między Managuą a Pekinem po 20 latach przerwy. Pod koniec 2021 r. Nikaragua potwierdziła zasadę jednych Chin i zerwała oficjalne stosunki z Tajwanem⁴⁴.

Drugą grupę państw można nazwać konformistycznymi pragmatykami. Głosowali oni tak jak państwa, z którymi są związane. Tak postąpiły Laos (jak Wietnam i Chiny), Lesotho (jak RPA) i Sri Lanka (jak Indie). Wreszcie mamy państwa, które postąpiły tak, by dokonać pewnej manifestacji. Pakistan oficjalnie dlatego, żeby zwrócić uwagę na problem Kaszmiru i tego, że nie doszło do potępienia *per analogiam* Indii. Tajlandia zaś chyba liczyła na rosyjskich turystów.

Wagnerowcy – reżimy potrzebujące rosyjskiej pomocy militarnej

(Gwinea, Etiopia, Kongo, Madagaskar, Mali, Mozambik, Sudan, Sudan Południowy, Uganda, Republika Środkowoafrykańska, Zimbabwe)

Rosjanie dokonują pewnego zwrotu ku Afryce. Ich polityka bazuje tu na kilku czynnikach. Pierwszym jest wykorzystywanie pewnego resentymentu radzieckiego. Sam Putin przypominał, „...o tradycyjnie bliskiej współpracy na arenie światowej,

⁴³ G. Kuczyński (2022, 6 czerwca). *Przyczółek w Ameryce Środkowej. Nikaragua otwarta dla rosyjskiego wojska*. <https://warsawinstitute.org/pl/przyczolek-w-ameryce-srodkowej-nikaragua-otwarta-dla-rosyjskiego-wojska/> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁴ Rzeczpospolita (2021, 10 grudnia). *Nikaragua zrywa relacje z Tajwanem, nawiązuje z Chinami*. <https://www.rp.pl/dyplomacja/art19184961-nikaragua-zrywa-relacje-z-tajwanem-nawiazuje-z-chinami> [dostęp: 28.05.2024].

stanowczym i konsekwentnym wsparciu ZSRR, a następnie Rosji wobec krajów afrykańskich na forach międzynarodowych. Zawsze ściśle przestrzegaliśmy zasady »afrykańskich rozwiązań problemów afrykańskich«, solidaryzując się z Afrykanami w ich walce o samostanowienie, sprawiedliwość i przysługujące im uzasadnione prawa. Nigdy nie próbowaliśmy narzucać partnerom własnych wyobrażeń na temat struktury wewnętrznej, form i metod zarządzania, celów rozwojowych i sposobów ich osiągania⁴⁵. W ZSRR wyszkoliły się elity wielu państw afrykańskich (np. Zimbabwe, Angoli, Mozambiku, Togo), zwłaszcza na Uniwersytecie Patrice Lumumby w Moskwie, przemianowanym na Rosyjski Uniwersytet Przyjaźni Narodów. Drugim narzędziem jest eksport broni, trzecim bardzo zbliżona kompetencja – to eksport przemocy w postaci prywatnych firm wojskowych, w tym Grupy Wagnera. To dzięki tym dwóm ostatnim czynnikom wielu przywódców jest nimi nadal. Można to nazwać „pakietem przetrwania reżimu”⁴⁶.

Afryka jest też przedmiotem zainteresowania ze względu na jej surowce. Po pierwsze w kwestii importu własnego – tak już się dzieje w przypadku złota, diamentów czy boksytów. Po drugie: to kwestia zablokowania konkurencji. Afryka może okazać się dywersyfikatorem dla węglowodorów z Rosji. Przykładowo, na 2027 r. planowane jest uruchomienie gazociągu Nigal (The Trans-Saharan Gas Pipeline – TSGP)⁴⁷. Państwa afrykańskie obawiają się jednak współpracy ze swoimi byłymi kolonizatorami, a to jest szansą dla Rosji i Chin. Przede wszystkim Rosja nie pyta się o takie kwestie jak prawa człowieka czy demokrację. Mało tego, ona wręcz działa przeciwko nim⁴⁸. Grupa Wagnera, dziś przemianowana na „korpus ekspedycyjny”⁴⁹, jest gwarantem utrzymania władzy, oczywiście siłą. Jeszcze innym sposobem jest zarządzanie przez chaos. Rosja najpierw wywołała kryzys na rynkach zbożowych przez zablokowanie portów ukraińskich. Po czym zarzuciła rynki afrykańskie tanim zbożem. W 2022 r. Rosja wyeksportowała do Afryki 11,5 mln ton zbóż, a w pierwszej połowie 2023 r. dostarczono o prawie 10 mln ton więcej – co podkreślił Putin, pomimo nałożonych sankcji. Zatem można by uznać, że Rosja wykarmiła Afrykę wbrew Zachodowi⁵⁰.

⁴⁵ V. Putin (2023, 24 lipca). „Russia and Africa: Joining Efforts for Peace, Progress and a Successful Future”. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/71719> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁶ H. Ridgwell (2024, 14 marca). *Putin Denies Strategy to Spread Influence in Africa After Wagner 'Rebrand'*. <https://www.voanews.com/a/putin-denies-strategy-to-spread-influence-in-africa-after-wagner-rebrand/7527948.html> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁷ M. Schwikowski (2022, 8 grudnia). *African countries seek to revive Sahara gas pipeline*. <https://www.dw.com/en/african-countries-seek-to-revive-trans-saharan-gas-pipeline-dream/a-62778681> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁸ Africa Center for Strategic Studies (2023, 21 czerwca). *'Tracking Russian Interference to Derail Democracy in Africa'*. <https://africacenter.org/spotlight/russia-interference-undermine-democracy-africa/> [dostęp: 28.05.2024].

⁴⁹ J. Watling, O. V. Danylyu, N. Reynolds (2024). *The Threat from Russia's Unconventional Warfare Beyond Ukraine, 2022–24*. Royal United Services Institute. London.

⁵⁰ V. Putin (2023, 24 lipca). Dz. cyt.

Handlowcy – państwa liczące na współpracę gospodarczą

(Algieria, Boliwia, Burundi, Togo, Namibia, Eswatini, Tanzania)

Jest też grupa państw, które możemy zakwalifikować do dwóch grup wymienionych wyżej, państw, które są pragmatyczne, otrzymując wsparcie militarne, ale liczą też na zyski ekonomiczne z relacji z Rosją. Przede wszystkim zależy im na inwestycjach rosyjskich i jej broni. Warte wspomnienia jest też zachowanie państw Maghrebu, tutaj reprezentowane przez Algierię, ale Maroko też starało się nie zajmować zdecydowanego stanowiska. Algieria i Rosja to strategiczni partnerzy. Algier stał się trzecim co do wielkości klientem Moskwy w branży zbrojeniowej w ciągu ostatniej dekady. Tylko w ciągu ostatnich trzech lat północnoafrykański kraj importował z Rosji ponad 80% swojego sprzętu i regularnie uczestniczy w ćwiczeniach wojskowych Kremla, ostatnio we wrześniu 2022 r. we wschodniej Rosji, znanych jako Wostok 2022⁵¹.

Rosja poza bronią ma jeszcze do zaoferowania technologię jądrową. To skłania niektóre państwa, jak Boliwia, Burundi czy Namibia (eksport rudy uranu), do zacieśniania stosunków. W 2017 r. Rosatom twierdził, że ma gotowych do eksportu 20 reaktorów o wartości 133 mld dolarów, w 2021 – już 35⁵². Działające elektrownie atomowe wybudowane przez Rosję znajdują się w: Białorusi, Chinach, Indiach i Iranie, jest ich łącznie 9. Budowanych jest kolejnych 13 – w Bangladeszu, Chinach, Egipcie, Iranie, Turcji⁵³. Negocjacje na różnych etapach dotyczą 30 elektrowni w takich państwach, jak Węgry, Uzbekistan, Indie, Bułgaria, Ukraina, RPA, Nigeria, Argentyna, Indonezja, Algieria, Jordania, Wietnam⁵⁴.

Wreszcie Rosja wykorzystuje swoje dawne wpływy i wchodzi na rynki państw Afryki, takich jak choćby Sierra Leone, Togo, Eswatini czy Tanzania, głównie obiecując inwestycje w sektor energetyczny i dostawy żywności.

Rosja chce budować relacje z państwami Afryki, w tym celu podejmuje szereg inicjatyw, jak Stowarzyszenie Współpracy Gospodarczej z Krajami Afryki oraz Forum Partnerstwa Rosja-Afryka. Niemniej należy zauważyć, że na szczycie w Soczi w 2019⁵⁵ były obecne 43 delegacje z Afryki, a w 2023 już tylko 27 na wyższym szczeblu (17 głów państw)⁵⁶.

⁵¹ G. Kuczyński (2022, 30 listopada). *Współpraca wojskowa Rosji z Algierią*. <https://war-sawinstitute.org/pl/wspolpraca-wojskowa-rosji-z-algeria/> [dostęp: 28.05.2024].

⁵² D. Averre (2024). *Russian strategy in the Middle East and North Africa*. Manchester University Press. Manchester.

⁵³ Rosatom (2024). *Projects*. <https://rosatom.ru/en/investors/projects/> [dostęp: 28.05.2024].

⁵⁴ World Nuclear Association (2024, 2 kwietnia). *Nuclear Power in Russia*. <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power> [dostęp: 28.05.2024].

⁵⁵ The Economist (2022, 12 marca). *Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East*. <https://tiny.pl/xgtymx3x> [dostęp: 28.05.2024].

⁵⁶ M. Bartosiewicz (2023, 2 sierpnia). *Obopólne rozczarowanie: szczyt Rosja-Afryka*. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-08-02/obopolne-rozczarowanie-szczyt-rosja-afryka> [dostęp: 28.05.2024].

Geopolityczni więźniowie – państwa niemające alternatywy dla utrzymania bezpieczeństwa

(Armenia, Kuba, Kazachstan, Kirgistan, Mongolia, Tadżykistan, Uzbekistan, Wietnam)

Część państw jest swoistymi więźniami geopolityki i w pewien sposób skazana na Rosję, będącą alternatywą dla demokratycznego Zachodu, a czasami też Chin. Symptomatyczne jest, że od czasów omawianych tu głosowań, sytuacja nabrała olbrzymiej dynamiki. Pierwszą jest sprawa Armenii, która, po kolejnych porażkach w konflikcie z Azerbejdżanem, wydaje się obierać kurs prozachodni⁵⁷. Dynamiczna wydaje się sytuacja w Azji Centralnej. Jej prezydenci nie patrzą z nadzieją na Zachód, bo ten chciałby demokracji, a oni nie. Zerwać z Rosją się nie da z wielu przyczyn. Ta ma swoje bazy wojskowe, np. w Tadżykistanie i Uzbekistanie. W tych państwach jest mniejszość rosyjskojęzyczna, ale przede wszystkim w Rosji mieszka wielu ich obywateli. Azja Centralna nie jest zatem zainteresowana akcesją do Zachodu, ale widzi słabość Rosji. Kazachstan zwraca się w stronę Pekinu, szukając ewentualnego partnerstwa w zakresie bezpieczeństwa⁵⁸. Kirgistan i Uzbekistan podpisały z Chinami porozumienie w sprawie nowej linii kolejowej do Europy⁵⁹, która ma ominąć terytorium Rosji. A to wszystko zdaje się być tylko początkiem pewnego procesu.

Chiny są też jednak problemem dla państw nieprozachodnich. Takim przykładem dość oczywistym jest Mongolia. Bardziej zawiłym – Wietnam, a co za tym idzie i Laos. Rosja jest najważniejszym dostawcą broni do Wietnamu, gdzie ponad 80% sprzętu pochodzi z Rosji lub jest produkowane na rosyjskich licencjach, Laosu (ponad 40%) czy Mjanmy (Rosja jest największym eksporterem uzbrojenia do tego państwa od przejęcia władzy przez juntę, którą także wspiera politycznie)⁶⁰. Niemniej i to się zmienia⁶¹.

Podsumowanie

Derek Averre w książce *Russian Strategy in the Middle East and North Africa*⁶² stawia tezę, że Rosja nie ma przemyślanej, długofalowej strategii, a jej decyzje są raczej formą

⁵⁷ I. van Brugen (2024, 20 marca). *Putin traci sojusznika. „Chcemy starać się o wejście do Unii”*. <https://www.newsweek.pl/swiat/armenia-odcina-finanse-od-rosji-to-zaboli-wladimira-putina/hxdzygf>; W. Górecki (2024, 10 kwietnia). *Armenia: między Zachodem a groźbą wojny*. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-10/armenia-miedzy-zachodem-a-grozba-wojny> [dostęp: 28.05.2024].

⁵⁸ P. Bielicki (2020). *Relacje kazachsko-rosyjskie i ich znaczenie dla bezpieczeństwa na obszarze postradzieckim*. „Athenaeum” vol. 66(2)/2020, s. 51–71.

⁵⁹ Bankier.pl (2023, 25 maja). *Kolej Chiny-Kirgistan-Uzbekistan skróci drogę do Europy o 8 dni*. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Kolej-Chiny-Kirgistan-Uzbekistan-skraci-droge-do-Europy-o-8-dni-8547099.html> [dostęp: 28.05.2024].

⁶⁰ D. Wnukowski (2022, 11 marca). *Państwa ASEAN-u wobec agresji Rosji na Ukrainę*. <https://pism.pl/publikacje/panstwa-asean-u-wobec-agresji-rosji-na-ukraine> [dostęp: 28.05.2024].

⁶¹ P. Behrendt (2022, 12 grudnia). *Wietnam odwraca się od Rosji i poszukuje nowych dostawców broni*. <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/wietnam-rosja-nowych-dostawcow-broni/> [dostęp: 28.05.2024].

⁶² D. Averre (2024). Dz. cyt.

działań *ad hoc*, podejmowanych w zależności od bieżącego przebiegu spraw. Czy tak jest na pewno? Od czasów Primakowa widzimy narrację konieczności przebudowy ładu światowego w koncert mocarstw. Rosja dla realizacji swojej wizji wielobiegunowego świata stworzyła szereg inicjatyw. Jedną z nich są Petersburskie Międzynarodowe Forum Ekonomiczne (SPIEF). Gdy przyjrzymy się jego uczestnikom, widać spadek rangi nie tyle samego wydarzenia, co Rosji. W 2021 r. brali w nim udział choćby prezydent Brazylii Jair Bolsonaro czy Tamim bin Hamad Al Thani, emir Kataru. Ten pierwszy już nie jest prezydentem, a Brazylia zdaje się wychodzić z rosyjskich projektów, a ten drugi wybrał USA. W roku 2022 w sesji planarnej brali udział: głowa „Donieckiej Republiki Ludowej” Denis Puszylin oraz jego odpowiednik w „Ługańskiej Republice Ludowej” Leonid Pasiiecznik. Z szefów „prawdziwych” państw udział wziął jedynie prezydent Kazachstanu Kassym-Żomart Tokajew, który i tak prowadzi coraz to bardziej asertywną politykę wobec Rosji. Swoje przemówienia w formie wideo przesłali: Xi Jinping i prezydent Egiptu Abdel al-Fattah el-Sisi⁶³. Putin do realizacji swojej wizji zaprasza też państwa Bliskiego Wschodu. W liście do uczestników 31. szczytu Ligi Państw Arabskich zaapelował o wspólne wysiłki w ustanowieniu „wielobiegunowego porządku światowego”⁶⁴. Jednocześnie, nawet tam, gdzie odniósł obiektywny sukces, czyli w Syrii⁶⁵, pokazuje swoją słabość. Rosja nie ma pomysłu na dalszy rozwój tego państwa, bo przede wszystkim nie ma na to pieniędzy. Świadczy o tym panujące od kilku lat *status quo*, z nadal funkcjonującym niezależnym Idlibem⁶⁶, na którego odbicie nie ma ani politycznej woli (w kontekście zwłaszcza obaw o turecką reakcję), ale i militarnie taka operacja jest potencjalnie zbyt kosztowna. O tym brak konceptu otwarcie powiedział minister Ławrow⁶⁷.

⁶³ Belsat (2022, 15 czerwca). *Toksyczna impreza. Międzynarodowe Forum Ekonomiczne w Petersburgu odwiedzą talibowie i szefowie donbaskich „republik”*. <https://belsat.eu/pl/news/15-06-2022-toksyczna-impreza-miedzynarodowe-forum-ekonomiczne-w-petersburgu-odwiedza-talibowie-i-szefowie-donbaskich-republik> [dostęp: 28.05.2024].

⁶⁴ Middle East Monitor (2022, 2 listopada). *Putin calls on Arab League summit to help establish multipolar world order*. <https://www.middleeastmonitor.com/20221102-putin-calls-on-arab-league-summit-to-help-establish-multipolar-world-order/> [dostęp: 28.05.2024].

⁶⁵ Artykuł powstał w maju 2024 roku, zatem przed obaleniem reżimu Baszszara al-Asada, które miało miejsce w grudniu 2024 r. Przebieg tych wydarzeń i wręcz bezbronność armii rządowej pozbawionej wsparcia rosyjskiego wobec rebeliantów pozytywnie zweryfikowało tezę artykułu. Rosja nie miała odpowiednich sił i środków w celu zatrzymania ofensywy, najprawdopodobniej ze względu na ich przekierowanie do walk w Ukrainie. Brakowało też ewidentnie woli politycznej, ograniczono się jedynie do udzielenia azylu rodzinie prezydenckiej. Obecność Rosji w Syrii jest kwestią otwartą, wyraża ona zainteresowanie utrzymaniem baz wojskowych, niemniej sytuacja w Syrii jest bardzo dynamiczna i rozwojowa.

⁶⁶ Więcej: P. Mazur (2024). *Ruch islamistyczny w konflikcie syryjskim (2011–2021)*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej. Kraków.

⁶⁷ Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова по итогам переговоров с Государственным секретарем США Р.Тиллерсоном, Вашингтон, (2017, 10 maja), https://archive.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2751328 [dostęp: 28.05.2024].

Rosja buduje swoją strefę wpływów głównie na zasadzie kontry do świata liberalnego⁶⁸, z tym że poza negacją i akceptacją ustrojów autokratycznych nie ma nic do zaoferowania. Polityka zagraniczna Rosji opierała się na słabych podstawach ekonomicznych. Po załamaniu cen energii w 2015 r., zachodnie sankcje gospodarcze i brak reform wewnętrznych przyczyniły się do problemów gospodarczych Rosji. Zamiast stać się częścią tętniącego życiem niezachodniego systemu alternatywnego, znajdowała się w stagnacji, poziom życia spadał, podczas gdy państwo koncentrowało się głównie na finansowaniu zbrojeń. Brak silnej gospodarki Rosja próbowała rekompensować poprzez asymetryczne formy aktywizmu geopolitycznego w celu ukazania jej globalnego znaczenia i statusu wielkiego mocarstwa. Przypominało to politykę Potiomkina, który miał stawiać na pokaz dla Katarzyny II jedynie fasady domów, tak by umocnić ją w przekonaniu o sukcesie państwa. Aktywność Rosji na Globalnym Południu jest zatem przede wszystkim skierowana do wewnątrz, to narracja dla Rosjan.

O przypadkowości polityki Rosji, czyli braku szerszej perspektywy strategicznej, świadczy *casus* Syrii. Innym przykładem może być polityka na rynkach zbóż. Rezygnacja Rosji z udziału w Czarnomorskiej Inicjatywie Zbożowej zakończyła się całkowitym blamażem. Afrykańscy liderzy publicznie skrytykowali Rosję, odrzucili jej protekcyjnistyczny ton, a jednym z liderów żądających przywrócenia importu zbóż z Ukrainy był prezydent RPA, czyli państwa współtworzącego BRICS⁶⁹.

Jeden z nielicznych argumentów Rosji, jaką jest technika wojskowa, też przestaje być nim dla poważniejszych graczy. Jest to wynikiem niepowodzeń w Ukrainie, ale też kiepskiej jakości sprzętu i kolejnych porażek. Z tej broni, głównie kosztem dostaw z szeroko pojętego Zachodu, rezygnują nawet najbliżsi współpracownicy – wspomniane już Indie, Wietnam, ale także Egipt, Algieria, Indonezja⁷⁰. Również Izrael udowodnił słabość systemu S-400⁷¹ w Iranie.

Zwrot ku Globalnemu Południu ma też pewne doktrynalne problemy. Rosja przedstawia się jako „cywilizacja państwowa”, która z natury jest samowystarczalna, skupiona wyłącznie na własnych interesach i odporna na jakąkolwiek integrację, podczas gdy sojusz z Globalnym Południem wymagałby solidarności i chęci „poświęcenia się” na rzecz wspólnych interesów⁷².

Rosja zatem angażuje się głównie dla przełamania izolacji politycznej, stworzenia nowych szlaków handlowych w związku z jej zwrotem gospodarczym na Wschód (bez Chin) oraz stworzenia alternatywnych kanałów pozyskiwania technologii zasilających machinę wojskową Kremla. Kolejnym argumentem jest pozyskiwanie poparcia

⁶⁸ J. J. Mearsheimer (2019). *Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order*. „International Security” 43(4), s. 7–50. DOI: 10.1162/isec_a_00342.

⁶⁹ M. Bartosiewicz (2023, 2 sierpnia). Dz. cyt.

⁷⁰ Altair (2022, 5 stycznia). *Trzy państwa rezygnują z zakupu Su-35*. https://www.altair.com.pl/news/view?news_id=35783 [dostęp: 28.05.2024].

⁷¹ J. Gambrell (2024, 25 kwietnia). *Satellite photos suggest Iran air defense radar struck in Isfahan during apparent Israeli attack*. <https://apnews.com/article/iran-israel-s300-radar-hit-isfahan-attack-ce6719d3df8ebf5af08b035427ee215c> [dostęp: 28.05.2024].

⁷² V. Grishin (2024, 14 marca). *Russia and the Global South, or the Mystery of Political Semantics*. https://therussiaprogram.org/gs_mystery [dostęp: 28.05.2024].

w ramach organizacji międzynarodowych, np. na forum ONZ. Rosja chce pokazać, że nie jest sama i że jest jakaś alternatywa. Niemniej przy okazji sama obniża swoją wiarygodność i nawet narracja, jakoby brak poparcia był wynikiem szantażu Zachodu, nie może zanegować faktu, że liczba jawnych zwolenników jest coraz mniejsza.

Rosja w miejsce „liberalnego” pojęcia „Globalnego Południa” wprowadza nowe: „Światowa Większość”. Widzi się jako awangarda tego ruchu, który instytucjonalnie ma okrzepnąć na fundamentach BRICS i częściowo SCO „ze swoimi potencjałami do tworzenia zasad, ustalania standardów, prowadzenia polityki i tworzenia instytucji alternatywy dla zachodnich”⁷³. Rosja zatem kontynuuje program nakreślony przez Primakowa. Czy można więc mówić o braku długofalowej strategii? Paradoksalnie, tak. Plan Primakowa powstał w latach 90. XX w., Rosja była w głębiom kryzysie, ale jej potencjał był porównywalny, co innych państw BRICS. Dzisiaj tak naprawdę nie ma nic do zaoferowania, czego nie mogą zaoferować Chiny. Te mogą nawet znacznie więcej. Rosja nie przeszła żadnych gruntownych reform społecznych, technologicznych i ekonomicznych. O ile można zakładać, że Primakow marzył o ponownie silnej Rosji, o tyle Putin prowadzi taką narrację, ale nic nie robi dla ziszczenia tej idei. On i jego środowisko jest skoncentrowane na utrzymaniu władzy i płynących z tego zysków. Państwo jest tylko narzędziem do tego.

Rosja wydaje się dumna ze swojej polityki zagranicznej w kierunku Globalnego Południa po rozpoczęciu wojny z Ukrainą. W rzeczywistości jest to polityka jednowymiarowa i koncentruje się na krótkoterminowych zyskach. Długoterminowe perspektywy i skutki netto tych manewrów są znacznie bardziej wątpliwe i być może szkodliwe dla Moskwy. Rosyjska polityka zagraniczna znalazła się w szarej, marginalnej strefie, charakteryzującej się utratą przejrzystości, zaufania i legitymizacji międzynarodowej. Traci swoje wpływy w przestrzeni „bliskiej zagranicy”, zwłaszcza na Kaukazie i w Azji Centralnej, tę próżnię wypełniają Chiny, a nawet Turcja i Iran. Rosnąca nierównowaga w polityce Rosji na Bliskim Wschodzie podważa zdolność Moskwy do poruszania się w złożonej sieci stosunków regionalnych. Roszczenia Moskwy do przywództwa „Globalnej Większości” nie zostały odrzucone wprost, lecz spotkały ze sceptycyzmem i brakiem wiarygodności.

Putin prawdopodobnie źle zdiagnozował sytuację, poczynawszy od pozycji i intencji Stanów Zjednoczonych w systemie międzynarodowym. Zakładał, że możliwości materialne Ameryki maleją i że Donald Trump zacznie reorientować politykę zagraniczną kraju wobec Rosji poprzez zniesienie sankcji i współpracę. Jednak ten był w dużej mierze niezdolny do działania z powodu sprzeciwu wobec jego polityki ze strony establishmentu politycznego, a Joe Biden okazał się być zdeterminowany do utrzymania Ukrainy. Odwrót od Zachodu był przede wszystkim podyktowany obawami o własne interesy, Putin nie chciał demokracji, transparentności czy walki z korupcją. Stąd *pivot*

⁷³ S. A. Karaganov, A. M. Kramarenko, D. V. Trenin (2023). *Russia's Policy Towards World Majority*, Министерство иностранных дел Российской Федерации. National Research University–Higher School Of Economics, Faculty of World Economy and International Affairs, Center for Comprehensive European and International Studies, Council on Foreign and Defense Policy. Moscow, <https://www.mid.ru/upload/medialibrary/c98/cjmfdf73760bme0y99zqlj51zzllrvs/Russia%E2%80%99s%20Policy.pdf> [dostęp: 28.05.2024], s. 6.

na Chiny, te okazały się jednak silniejsze i w dużej mierze protekcyjnistyczne wobec Rosji. Być może nawet to one są faktycznym zagrożeniem dla niej. W rezultacie pole manewru zawęża się, stąd nieco chaotyczny *pivot* na Globalne Południe, tam, gdzie pozwoli na to Zachód i Chiny.

Bibliografia

- Africa Center for Strategic Studies (2023, 21 czerwca). *'Tracking Russian Interference to Derail Democracy in Africa'*. <https://africacenter.org/spotlight/russia-interference-undermine-democracy-africa/> [dostęp: 28.05.2024].
- Altair (2022, 5 stycznia). *Trzy państwa rezygnują z zakupu Su-35*. https://www.altair.com.pl/news/view?news_id=35783 [dostęp: 28.05.2024].
- Averre D. (2024). *Russian strategy in the Middle East and North Africa*. University Press Manchester. Manchester.
- Bankier.pl (2023, 25 maja). *Kolej Chiny-Kirgistan-Uzbekistan skróci drogę do Europy o 8 dni*. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Kolej-Chiny-Kirgistan-Uzbekistan-skroci-droge-do-Europy-o-8-dni-8547099.html> [dostęp: 28.05.2024].
- Bartosiewicz M. (2023, 2 sierpnia). *Obopólne rozczarowanie: szczyt Rosja-Afryka*. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-08-02/obopolne-rozczarowanie-szczyt-rosja-afryka> [dostęp: 28.05.2024].
- BBC (2015, 8 maja). *Россия и Китай подписали договор о „Шелковом пути”*. https://www.bbc.com/russian/rolling_news/2015/05/150508_rn_china_putin_jingping_silk_route [dostęp: 28.05.2024].
- Behrendt P. (2022, 12 grudnia). *Wietnam odwraca się od Rosji i poszukuje nowych dostawców broni*. <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/wietnam-rosja-nowych-dostawcow-broni/> [dostęp: 28.05.2024].
- Belsat (2022, 15 czerwca). *Toksyczna impreza. Międzynarodowe Forum Ekonomiczne w Petersburgu odwiedzą talibowie i szefowie donbaskich „republik”*. <https://belsat.eu/pl/news/15-06-2022-toksyczna-impreza-miedzynarodowe-forum-ekonomiczne-w-petersburgu-odwiedza-talibowie-i-szefowie-donbaskich-republik> [dostęp: 28.05.2024].
- Bielicki P. (2020). *Relacje kazachsko-rosyjskie i ich znaczenie dla bezpieczeństwa na obszarze postradzieckim*. „Athenaeum”, 66(2), 51–71.
- Brugen I. van (2024, 20 marca). *Putin traci sojusznika. „Chcemy starać się o wejście do Unii”*. <https://www.newsweek.pl/swiat/armenia-odcina-finanse-od-rosji-to-zaboli-wladimira-putina/hxdzygf> [dostęp: 28.05.2024].
- Clinton H. (2011). *America's Pacific Century*. <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> [dostęp: 28.05.2024].
- Czachor J. (2010). *Współczesna geopolityka rosyjska. Koncepcja Wadima Cymburskiego*. „Wrocławski Przegląd Międzynarodowy”, 1/2010, 39–51.
- Diec J. (2015). *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Tom 1 Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków.
- EEAS (2022, 2 marca). *UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_und_en#:~:text=On%202%20March%2C%20the%20UN,and%20abide%20by%20international%20law [dostęp: 28.05.2024].

- Gambrell J. (2024, 25 kwietnia). *Satellite photos suggest Iran air defense radar struck in Isfahan during apparent Israeli attack*. <https://apnews.com/article/iran-israel-s300-radar-hit-isfahan-attack-ce6719d3df8ebf5af08b035427ee215c> [dostęp: 28.05.2024].
- Górecki W. (2024, 10 kwietnia). *Armenia: między Zachodem a groźbą wojny*. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-10/armenia-miedzy-zachodem-a-grozba-wojny> [dostęp: 28.05.2024].
- Grishin V. (2024, 14 marca). *Russia and the Global South, or the Mystery of Political Semantics*. https://therussiaprogram.org/gs_mystery [dostęp: 28.05.2024].
- Karaganov S. A., Kramarenko A. M., Trenin D. V. (2023). *Russia's Policy Towards World Majority*. Министерство иностранных дел Российской Федерации, National Research University–Higher School of Economics, Faculty of World Economy and International Affairs, Center for Comprehensive European and International Studies, Council on Foreign and Defense Policy. Moscow. <https://www.mid.ru/upload/medialibrary/c98/cjmfdf73760bme0y99zqlj51zzllrvs/Russia%E2%80%99s%20Policy.pdf> [dostęp: 28.05.2024].
- Kuczyński G. (2022, 30 listopada). *Współpraca wojskowa Rosji z Algierią*. <https://warsawinstitute.org/pl/wspolpraca-wojskowa-rosji-z-algeria/> [dostęp: 28.05.2024].
- Kuczyński G. (2022, 6 czerwca). *Przyczółek w Ameryce Środkowej. Nikaragua otwarta dla rosyjskiego wojska*. <https://warsawinstitute.org/pl/przyczolek-w-ameryce-srodkowej-nikaragua-otwarta-dla-rosyjskiego-wojska/> [dostęp: 28.05.2024].
- Kugiel P. (2021, 16 marca). *Szczyt formatu Quad – potwierdzenie kluczowej roli w Indo-Pacyfiku*. https://pism.pl/publikacje/Szczyt_formatu_Quad__potwierdzenie_kluczowej roli_w_IndoPacyfiku [dostęp: 28.05.2024].
- Lukin A. (2017). *Pivot to Asia: Russia's Foreign Policy Enters the 21st Century*. United Service Institution of India. New Delhi.
- Mazur P. (2017). *Historia w służbie polityki – wykorzystanie polityki historycznej do legitymizacji rosyjskiej agresji na Ukrainę*. W: Sapeńko R., Pochyły P. (red.). *Wojna, pokój: humanistyka wobec wyzwań współczesności* (s. 575–602). Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra.
- Mearsheimer J. J. (2019). *Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order*. „International Security”, 43(4), 7–50.
- Middle East Monitor (2022, 2 listopada). *Putin calls on Arab League summit to help establish multipolar world order*. <https://www.middleeastmonitor.com/20221102-putin-calls-on-arab-league-summit-to-help-establish-multipolar-world-order/> [dostęp: 28.05.2024].
- Misiągiewicz J. (2019). *Projekt gazociągu Turkish Stream – implikacje dla współpracy Rosji i Turcji*. „Teki of Political Science and International Relations”, 14/2, 89–100.
- Oglesby C. (1969). *Vietnamism has failed. The revolution can only be mauled, not defeated*. „Commonwealth”, 90, 11–12.
- Plaut M. (2023, 18 stycznia). *Eritrea and Russia sign memorandum linking Russia's naval base with Massawa*. <https://martinplaut.com/2023/01/18/eritrea-and-russia-sign-memorandum-linking-russias-naval-base-with-massawa/> [dostęp: 28.05.2024].
- Potulski J. (2010). *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk.
- Putin V. (2023, 24 lipca). *“Russia and Africa: Joining Efforts for Peace, Progress and a Successful Future”*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/71719> [dostęp: 28.05.2024].
- Putin W. (2010, 25 listopada). *Von Lissabon bis Wladiwostok*. <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908> [dostęp: 28.05.2024].

- Ridgwell H. (2024, 14 marca). *Putin Denies Strategy to Spread Influence in Africa After Wagner 'Rebrand'*. <https://www.voanews.com/a/putin-denies-strategy-to-spread-influence-in-africa-after-wagner-rebrand/7527948.html> [dostęp: 28.05.2024].
- Rodkiewicz W. (2014). *Zwrot na Wschód. Ułomna dywersyfikacja rosyjskiej polityki zagranicznej*. Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/punkt-widzenia/2014-10-06/zwrot-na-wschod> [dostęp: 28.05.2024].
- Rodkiewicz W. (2023, 10 sierpnia). *Zmierzch rosyjsko-indyjskiego partnerstwa strategicznego*. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-08-10/zmierzch-rosyjsko-indyjskiego-partnerstwa-strategicznego#_ftn9 [dostęp: 28.05.2024].
- Rosatom (2024). *Projects*. <https://rosatom.ru/en/investors/projects/> [dostęp: 28.05.2024].
- Rozman, G. (2014). *The Sino-Russian Challenge to the World Order: National Identities, Bilateral Relations, and East versus West in the 2010s*. Stanford University Press. Stanford, CA.
- Rumer E. (2019). *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*. <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> [dostęp: 28.05.2024].
- Rydelek T. *Doktryna Primakowa a Bliski Wschód*. <https://abhaseed.org/publications/doktryna-primakowa-a-bliski-wschod-t-rydelek/> [dostęp: 28.05.2024].
- Rzeczpospolita (2019, 4 marca). *W Indiach otwarto fabrykę „kalasznikowów”*. <https://radar.rp.pl/rosja/art17488591-w-indiach-otwarto-fabryke-kalasznikowow> [dostęp: 28.05.2024].
- Rzeczpospolita (2021, 10 grudnia). *Nikaragua zrywa relacje z Tajwanem, nawiązuje z Chinami*. <https://www.rp.pl/dyplomacja/art19184961-nikaragua-zrywa-relacje-z-tajwanem-nawiazuje-z-chinami> [dostęp: 28.05.2024].
- Sakwa R. (2017). *Russia against the Rest: The Post-Cold War Crisis of World Order*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Sasnal P. (2017, 6 października). *Komentarz PISM: Wizyta króla Arabii Saudyjskiej w Rosji*. https://www.pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_Wizyta_kr_la_Arabii_Saudyjskiej_w_Rosji [dostęp: 28.05.2024].
- Schwikowski M. (2022, 8 grudnia). *African countries seek to revive Sahara gas pipeline*. <https://www.dw.com/en/african-countries-seek-to-revive-trans-saharan-gas-pipeline-dream/a-62778681> [dostęp: 28.05.2024].
- Smityuk Y. (2015, 16 kwietnia). *'Putin Agrees with Emperor that Russia's only Allies are Army and Navy'*. <http://tass.ru/en/russia/789866> [dostęp: 28.05.2024].
- Strachota K., A. Wilk (2019, 12 czerwca). *S-400 dla Turcji. Eskalacja kryzysu w stosunkach turecko-amerykańskich*. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2019-06-12/s-400-dla-turcji-eskalacja-kryzysu-w-stosunkach-turecko> [dostęp: 28.05.2024].
- Świerkowski A. (2024, 30 kwietnia). *Rosyjskie S-400 dla Indii z kolejnym opóźnieniem*. <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosyjskie-s-400-dla-indii-z-kolejnym-opoznieniem> [dostęp: 28.05.2024].
- Tass (2014, 28 października). *Lavrov predicts historians may coin new term: the Primakov Doctrine*. <https://tass.com/russia/756973> [dostęp: 28.05.2024].
- The Economist (2022, 12 marca). *Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East*. <https://tiny.pl/xgtymx3x> [dostęp: 28.05.2024].
- The Kremlin (12 grudnia 2012). *Putin's Annual Address to the Federal Assembly, Moscow. the Kremlin*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/17118> [dostęp: 28.05.2024].
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2017, 18 lutego). *Foreign Minister Sergey Lavrov's address and answers to questions at the 53rd Munich Security Conference*,

- Munich. https://mid.ru/en/press_service/photos/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/1542580/ [dostęp: 28.05.2024].
- Truevtezev K. (2015, 2 listopada). *Russia-Azerbaijan-Iran: Contours of Trilateral Strategy*. <https://valdaiclub.com/a/highlights/russia-azerbaijan-iran-contours/> [dostęp: 28.05.2024].
- Tsygankov A. P. (2019). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Rowman & Littlefield Publishers. Lanham.
- TVN24 (2015, 23 listopada). *Putin spotka się z sojusznikiem. Syria i ropa głównymi tematami*. <https://tvn24.pl/swiat/iran-putin-z-wizyta-chamenei-i-rowhani-spotkaja-sie-z-roslaninem-ra596786-ls3318700> [dostęp: 28.05.2024].
- UN (2022, 12 października). *With 143 Votes in Favour, 5 Against, General Assembly Adopts Resolution Condemning Russian Federation's Annexation of Four Eastern Ukraine Regions*. <https://press.un.org/en/2022/ga12458.doc.htm> [dostęp: 28.05.2024].
- UN (2022, 7 kwietnia). *UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council*. <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782> [dostęp: 28.05.2024].
- United Nations Development Programme (2004). *Forging A Global South. United Nations Day for South-South Cooperation*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/cn/UNDP-CH-PR-Publications-UNDay-for-South-South-Cooperation.pdf> [dostęp: 28.05.2024].
- Watling J., Danylyu, O. V., Reynolds N. (2024). *The Threat from Russia's Unconventional Warfare Beyond Ukraine, 2022–24*. Royal United Services Institute. London.
- Wnukowski D. (2022, 11 marca). *Państwa ASEAN-u wobec agresji Rosji na Ukrainę*. <https://pism.pl/publikacje/panstwa-asean-u-wobec-agresji-rosji-na-ukraine> [dostęp: 28.05.2024].
- World Nuclear Association (2024, 2 kwietnia). *Nuclear Power in Russia*. <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power> [dostęp: 28.05.2024].
- Zdziech D. (2018). *QUAD–Australia. Nowe otwarcie*. „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 4, 221–239.
- Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова по итогам переговоров с Государственным секретарем США Р.Тиллерсоном, Вашингтон, (2017, 10 мая). https://archive.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2751328 [dostęp: 28.05.2024].
- Концепция национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 17 декабря 1997 г. № 1300, „Дипломатический Вестник” 1998, nr 2.
- Указ Президента РФ № 24 от 10.01.2000 „О Концепции национальной безопасности Российской Федерации”. <https://base.garant.ru/12117978/> [dostęp: 28.05.2024].
- Указ Президента РФ № 400 от 2.07.2021 „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”. <https://base.garant.ru/401425792/> [dostęp: 28.05.2024].

Biogram autora

Przemysław Mazur – doktor nauk o polityce, doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie, adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Do jego zainteresowań naukowych należą zagadnienia bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie, terroryzmu islamistycznego, geopolityki, fundamentalizmów religijnych, współczesnych problemów tożsamościowych, zwłaszcza Łemków, Ukraińców i muzułmanów.